

3. Я. Логінов. Шукай Nord Strim на осі Москва—Берлін.- Дзеркало тижня. - № 48 (776) 12 — 18 грудня 2009.- С. 7.
4. Энергетическая стратегия России на период до 2030 года / Режим доступа: <http://www.inreen.org/node/89>
5. Я. Довгопол. "Північний потік". Перспективи газотранспортного сектору України / газета «Українська Правда», № 10/608, 13 квітня 2010 року. / Режим доступу:
6. Я. Довгопол "Північний потік". Перспективи газотранспортного сектору України /. - № 10/608, 13 квітня 2010 року
7. А. Захарченко. Північний потік: Україна програла двічі / Економічна Правда. - 8 квітня 2010 року. / [Електронний ресурс] / Режим доступу: А. Захарченко. Північний потік: Україна програла двічі / Економічна Правда. - 8 квітня 2010 року.
8. Стратегія розвитку нафтогазової промисловості України до 2030 року // Стратегія розвитку нафтогазового комплексу / [Електронний ресурс] / Режим доступу: Стратегія розвитку нафтогазової промисловості України до 2030 року
9. В. Зілгалов. Лавров вимагатиме від України поступок за повною програмою (європейська преса) / Радіо "Свобода". – 8 квітня 2010 року / [Електронний ресурс] / Режим доступу: В. Зілгалов. Лавров вимагатиме від України поступок за повною програмою (європейська преса) / Радіо "Свобода" 08.04.2010.

**Таран Євгеній Іванович,**

*аспірант кафедри суспільно-політичних наук,  
глобалістики та соціальних комунікацій  
Університету «Україна»*

УДК 327.51

### **МІСЦЕ УКРАЇНИ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОЕКТАХ ОБХІДНИХ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ МАРШРУТІВ**

*У статті здійснено дослідження відносин між країнами Європи, Росією та Україною з питань транспортування енергетичних ресурсів, побудови альтернативних газопроводів та місце України у сучасних тенденціях Європи.*

**Ключові слова:** «Північний потік», «Південний потік», «Набукко», «диверсифікація»

*В статье осуществлено исследование отношений между странами Европы, России и Украины по вопросам транспортировки энергетических ресурсов, построения альтернативных газопроводов и место Украины в современных геополитических тенденциях Европы.*

**Ключевые слова:** «Северный поток», «Южный поток», «Набукко», «диверсификация»

*The research was made in relations of Europe, Russian and Ukraine concerning transporting energy resources, building of alternative gas pipelines and place of Ukraine in modern European geopolitics tendencies.*

**Key words:** "Northern Stream", "South Stream", "Nabucco", "diversification"

**Постановка проблеми.** Історично так склалося, що на Євразійському континенті попит на енергетичні ресурси країн Західної та Центральної Європи забезпечувався їх поставками з території країн Східної Європи та Азії. Незважаючи на зміну політичного клімату, географічна ситуація зі шляхами транспортування природного газу не змінилася. З розпадом Радянського союзу – зникла з географічної мапи світу і держава, що будувала енерготранспортні маршрути, а вони перейшли під управління новостворених держав, які, починаючи від часів свого утворення, намагаються знайти максимально ефективні шляхи задоволення взаємних інтересів, що виникають у сфері видобування, транспортування і споживання енергетичних ресурсів.

**Постановка завдання.** Визначити транзитне становище України у зв'язку з будівництвом нових обхідних газотранспортних маршрутів поза її територією. Проаналізувати ефективність побудови обхідних газових магістралей з економічної та політичної точок зору.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема побудови обхідних газотранспортних маршрутів поза територією України є досить новою, але в той час такі українські дослідники як В. Саприкін [7], В. Омельченко [5], М. Гончар тощо, приділяють значну увагу даному питанню.

На сучасному етапі розвитку країн відбувається перегляд підходів до вирішення питання енергетичного забезпечення. Якщо ще десять років тому у західних споживачів не виникало сумнівів про надійність постачальників, то після ряду конфліктів, які виникли на тлі двосторонніх відносин між постачальниками і транзитерами: Росія – Україна, Росія – Білорусь, західні країни із застереженням вірять у надійність таких поставок та знаходяться у пошуку шляхів диверсифікації енергоносіїв. Це питання протягом останніх десятиліть дедалі більше бентежить країни Європи. Зростання попиту на енергоресурси і разом з тим вичерпаність власних запасів у країнах Європи робить її небезпечно залежною від імпортованих енергоносіїв. Головними енергетичними ресурсами Європейських країн і сьогодні залишаються нафта та природний газ. Саме ці два енергоресурси частіше за все підпадають під кризи переривань поставок через внутрішні двосторонні конфлікти між задіяними державами та відсутністю потужних альтернативних джерел поставок.

На Європейському континенті чи не провідну роль у вирішенні енергетичної безпеки відіграють три суб'єкти: ЄС – Росія – Україна. В той час ці три суб'єкти енергетичних відносин – ЄС, або окремі країни-члени, як імпортери, Україна, як імпортер і транзитер і Росія, як експортер, мають подібні, але різнонаправлені інтереси.

До їх спільних інтересів можна віднести:

- 1) підвищення безпеки та надійності роботи енергетичних об'єктів як складних технічних систем з високим рівнем експлуатації;
- 2) зменшення політичного впливу на процеси енергозабезпечення

Однак, у створенні ринку поставок енергоносіїв і як наслідок – в отриманні прийнятної цінової пропозиції зацікавлений насамперед споживач, тоді як постачальник зацікавлений у монополізації ринку та усуненні конкуренції. Натомість, в отриманні грошових надходжень від транзиту енергоносіїв зацікавлений насамперед транзитер, тоді як експортер і споживач – навпаки, у зменшенні вартості транзиту.

За такої ситуації, ускладненої далекими від конструктивних україно-російськими відносинами в енергетичній сфері, проблема диверсифікації джерел і шляхів енергопостачання стає дедалі гострішою для усіх цих трьох суб'єктів [2, с. 3]

За такої ситуації Європейський Союз проводить політику забезпечення енергетичної безпеки на основі проектів по диверсифікації джерел постачання енергоресурсів. Україну можемо охарактеризувати з боку низької якості державного управління, відсутності політичної волі та непередбачуваної політики. Щодо Росії, то їй властиві поєднання не лише політичних і економічних мотивів енергетичної політики, а також і випадки переважання політики над економікою. Саме цей чинник є чи не найголовнішим, що ускладнює врегулювання відносин між цими трьома суб'єктами господарювання.

ЄС є одним з найбільших імпортерів енергоресурсів у світі. Залежність ЄС від імпорту вуглеводів складає 53,8 %.

Близько 40% поставок газу до ЄС здійснюється з Російської Федерації в той же час на практиці поставки з Росії стають все більше проблемними. Основною проблемою яких є систематичні російсько-українські та російсько-білоруські «газові війни» [1, с. 24]:

- обмеження поставок газу до Білорусії у лютому 2004 р.;
- скорочення поставок газу Україні у 2005-2006 рр.;
- обмеження поставок нафти Білорусії у січні 2007 р.;
- скорочення поставок газу Україні у березні 2008р.;

- припинення постачання газу до України та ЄС у січні 2009 р.

Така ситуація знижує рівень енергетичної безпеки та змушує країни Європейського Союзу шукати нові джерела диверсифікації вуглеводнів, зменшуючи цим самим залежність від Росії.

Питання диверсифікації у газовому секторі ЄС регулює такий документ як Директива Ради ЄС 2004/67/ЄС про забезпечення надійності постачань природного газу, яка відносить диверсифікацію джерел і шляхів газопостачання до переліку інструментів досягнення стандартів безперебійності поставок газу. Дана Директива регламентує диверсифікацію газопостачання шляхом будівництва терміналів для прийняття зрідженого природного газу (ЗПГ).

Водночас, Директива, як і жоден інший документ ЄС, не встановлює необхідної мінімальної кількості джерел та маршрутів постачання з точки зору надійності постачань. Вважається доцільним наявність трьох джерел поставок [2, с. 5].

З 2004 року Європейські країни почали міркувати над створенням власного трубопроводу, який би максимально наближував країни Європи до виробників газу. Таким проектом став проект будівництва газопроводу «Набукко». Не бажаючи миритися з існуючим становищем, а саме залежністю від країн-транзитерів, Росія розпочала масштабні проекти, які повинні з'єднати родовища природного газу, що знаходяться на території Росії з кінцевими споживачами – країнами Європейського союзу.

Конкуренція між газопроводом «Набукко» та російськими проектами полягає в тому, що ці проекти ведуть до одного споживача – Європейського союзу. Найбільші переваги може отримати той, хто закінчить свій проект першим. На даний час російські проекти випереджають конкурентів у побудові системи доставки вуглеводнів каспійського басейну, запаси якого оцінюються як другі після запасів Перської Затоки [6, с. 79].

Найшвидше з обхідних альтернативних маршрутів планується ввести в дію проект «Північний потік». Даний газопровід матиме маршрут від м. Виборг (РФ) і пройде через Балтійське море до м. Грасфальд (Німеччина). Він може мати розгалуження до Великої Британії, Нідерландів, Франції, Данії та до інших країн. Оскільки його введення в експлуатацію планується здійснити найшвидше (перша черга у 2011 р., а повне введення газопроводу – 2012р.), то цей проект передбачається буде мати важливе значення для країн Північної Європи. В той же час даний проект суперечить національним інтересам України, оскільки може суттєво зменшити обсяг транзиту газу через територію України у зв'язку з перенаправленням його до «Північного потоку».

Другим проектом, який має вводити в експлуатацію (початок поставок газу – 2010р., повне введення газопроводу – 2019р.) є проект газопроводу «Набукко». Його маршрут охоплюватиме максимальну кількість країн і територій (Туркменістан – Каспійське море – Азербайджан – Грузія – Туреччина – Болгарія – Румунія – Угорщина – Австрія). Першочергово цей проект було представлено у 2004 році і він передбачав поставку газу в Європу з газового родовища Ірану Південний Парс – через Туреччину до одного з Європейських газорозподільних центрів в м. Баумгартен (біля Відня, Австрія). Але у 2006 році у зв'язку з конфліктом навколо іранської ядерної програми проект було додано додатковими підключеннями газу з родовищ Казахстану, Туркменістану, Узбекистану та Азербайджану.

У середині 2008 року Туреччина значно зацікавилася у реалізації даного проекту, який повністю підпадає під її стратегічні плани по перетворенню у значний вузол енерготранзиту і вона домовилась з Азербайджаном, що той буде постачати по Південно кавказькому газопроводу (Баку – Тбілісі – Ерзрум) частину свого газу, для «Набукко». Але одного азербайджанського газу недостатньо і на сьогоднішній день проблема полягає у тому, щоб приєднати до «Набукко» газ зі східного берегу Каспію. Цей газопровід по праву може називатися загальноєвропейським. В той же час він не відповідає інтересам України, оскільки відволікає ресурси з традиційної або потенційної для України сировинної бази.

Газопровід «Південний потік» має проходити по маршруту Росія – Чорне море – Болгарія – Сербія – Угорщина – Австрія; може мати відгалуження Болгарія – Греція – Італія. Планове введення даного газопроводу в експлуатацію говорить про те, що у випадку реалізації двох вище перерахованих маршрутів, у газопроводі «Південний потік» країни Європи не матимуть значного сенсу і країнам-учасникам даного газопроводу доведеться витратити чимало зусиль, аби переконати Європейських споживачів у його ефективності. В той же час даний маршрут суперечить інтересам України, оскільки можливе часткове зменшення обсягів транзиту газу через Україну у зв'язку з перенаправленням його до проекту «Південний потік».

Такі теоретичні проекти як «Ямал – Європа – 2» та «Південний потік – 2» можуть мати сенс у разі різкого зростання попиту на природний газ в Туреччині та у деяких країнах Європи. Хоча початок будівництва та введення в експлуатацію даних газопроводів не визначений, їх можлива реалізація може мати для України негативне значення і суперечити національним інтересам України оскільки вони зможуть відволікти об'єми газу, що прокачується по Українській ГТС.

Слід зазначити, що вартість побудови більшої частини нових газотранспортних маршрутів є досить значною і в декілька разів перевищує аналогічне прокачування газу по Українській газотранспортній системі, але з метою впливу на сусідні країни та отримання політичних дивідендів у Європі, Росія продовжує розробляти заздалегідь не вигідні газотранспортні маршрути, що говорить про їх політичний, а не економічний зиск.

На даний час Український Уряд намагається переконати як Європейську так і Російську сторони в більшій ефективності української ГТС, а ніж у «Південному потоці». Модернізація українських газопроводів дозволить постачати газ у ту ж саму точку Європейського Союзу, а саме у Бургас, що у Болгарії, таку саму кількість газу, яку Росія планує постачати по Південному потоку. Але на сьогоднішній день цей проект знаходиться у стадії технічної пропозиції, тому про нього говорити завчасно [4].

Найголовніше переконання, яке приводить Російська сторона щодо своїх економічно-нерентабельних проектів – це надійність постачань, у порівнянні із вже існуючими проектами, транзит по яким на думку Росії залежить від третіх сторін і не завжди був безпечний і надійний.

Росія намагається досягти двох основних поставлених цілей – побудова власних газопроводів та мінімізація можливостей з будівництва проекту «Набукко», оскільки «Набукко» викликає у Москві застереження не лише як альтернативний російським маршрутам проект постачання центрально азійського газу до Європи, але і як конкурент по закупівлях газу у країн – його виробників, ресурсна база яких недостатньо вивчена і вимагає незалежного аудиту, а декларативні темпи нарощування експортного потенціалу викликають сумнів.

Для відміни будівництва альтернативних газопроводів, які використовують газ Центральної Азії, Росії необхідно:

- замкнути на себе по можливості великі об'єми газу в регіоні через укладання довготермінових угод з місцевими виробниками;
- надати адекватні потужності для транзиту наявних та перспективних об'ємів центрально азійського газу у країни Європи, для яких необхідно нарощувати потужності існуючих та прокласти нові газопроводи, які з'єднали б родовища у країнах-виробниках з російськими магістральними газопроводами;
- запропонувати країнам-виробникам привабливу цінову та транзитну політику;
- пов'язати контрактами очікуваний приріст газу в регіоні;
- розширити свою участь у сучасних газо видобувних та газотранспортних проектах [6].

Перспективи завантаженості української ГТС залежать від трьох основних чинників. Перший з них полягає у тому, яким буде рівень споживання газу у Європі до 2020-2030 років. У зв'язку з прийняттям програми «Європа – 2020» Європейський Союз робить скорочення і по споживанню природного газу. Крім того, зараз в Євросоюзі велика увага

приділяється будівництву терміналів зрідженого газу, тобто робиться усе для того, щоб зменшити залежності від постачань російського газу.

Другий чинник – це можливості Росії видобувати необхідний об'єм газу для заповнення усіх труб. На сьогодні таких можливостей у неї немає. За оцінками експертів, до 2020 року у Європейському напрямі знадобиться 150-180 мільярдів кубічних метрів природного газу, тоді як пропускна спроможність нинішніх чинних газопроводів перевищує цей показник і складає 200 мільярдів кубічних метрів.

У разі будівництва «Північного потоку» пропускна спроможність газопроводу з Росії в Європейському напрямі складе близько 255 мільярдів кубічних метрів, а якщо буде побудований ще і «Південний потік», то 318 мільярдів кубічних метрів. З цього видно політичну складову, адже можливості попиту на природний газ в Європі значно нижче за пропускні спроможності які зараз створюються «Газпромом».

З цього випливає, що усі спроби нашої держави створити консорціум, або якийсь ще спільне підприємство з «Газпромом», в обмін на гарантовані обсяги постачання на довгостроковий період, ні до чого не призведуть, оскільки з побудовою «Північного потоку», обсяги постачання територією України знизяться з нинішніх в середньому 110 мільярдів кубічних метрів до 70-80 мільярдів. У разі реалізації «Південного потоку» Росія зможе обійтись без України, оскільки остання втратить решту обсягів прокачування газу.

В той же час «Південний потік» не є конкурентом Української ГТС, яка, з економічної точки зору, є незрівняним проектом. Тариф, який оплачує замовник послуг у ГТС в 2-2,5 рази нижчий за тариф, який планують платити по «Південному потоку», тому це чисто політичний проект.

У грудні 2010 року начальник департаменту з управління проектами ВАТ «Газпром» Л. Чугунок пояснив, що близько € 10 млрд. буде коштувати прокладка газопроводу по морській території і близько € 5,5 млрд., по території суші, сумарно € 10,5 млрд. [3], а це майже у два рази перевищить вартість раніше названої суми у € 8 млрд. Враховуючи, що маршрут трубопроводу ще не визначено і концерну необхідно буде розширювати російські труби для прокачування газу, то це ще додаткові витрати. В майбутньому вони повинні бути включені у собівартість фінансування, яка зростатиме відповідно до збільшення вартості побудови самого газогону.

Для Європи даний проект представляє інтерес у тому, що компанії отримають замовлення на постачання труб, електронного устаткування, засобів зв'язку на будівельні роботи, а це мільярди доларів. Цей проект лобіюється не з погляду економіки споживача Європейських країн, а з погляду інтересів конкретних фінансових європейських груп, які зацікавлені у збуті своїх товарів і наданні певних послуг на мільярдні суми [5].

**Висновки.** За результатами вищевикладеного можна констатувати, що підключення до постачання газом європейських споживачів шляхом «Південного потоку» та «Північного потоку» є псевдо диверсифікацією, оскільки джерело сировини та компанія-постачальник залишаються тими самими. Єдина їх відмінність – те, що постачання газу з Росії до ЄС буде виключати країни-транзитери.

Враховуючи те, що побудова таких масштабних проектів, як газопроводи, вимагає значних ресурсів і матеріально-технічного забезпечення, країнам Європи вигідне саме будівництво таких маршрутів, оскільки європейські компанії отримають великий зиск від участі в них. Проте про кінцевий результат говорити завчасно, оскільки колосальні вкладення коштів у ці проекти будуть вимагати їх повернення шляхом додавання частини вартості до ціни газу, що транспортуватиметься, тому ціна майбутнього газу, що буде прокачуватися цими трубопроводами може бути надто високою у порівнянні з вже існуючими магістралями.

Українська ГТС потребує негайних реформ, аби модернізувати та поновити свої потужності. Чим більше Україна буде затягувати проведення реформ, тим більше вона буде підпадати під вплив Росії і з рештою Україна може опинитися в такій ситуації, коли ГТС вже не зможе забезпечити потреби споживачів, а в обхід Української території з Півдня на

Північ вже будуть побудовані інші газопроводи. Тоді українська ГТС зі стратегічно важливого для держави об'єкта може перетворитися на купу брухту, який втратить свою економічну і політичну цінність.

***Література:***

1. Взаимоотношения Украины и России в энергетической сфере [Текст] // Національна безпека і оборона. – 2009. - № 4. – С. 24-27.
2. Диверсифікація енергопостачань в Європейському Союзі, Росії та Україні: загальні підходи, наміри і проблеми [Текст] // Національна безпека і оборона. – 2009. - № 6. – С. 3-20.
3. Золотой поток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.neftegaz.ru/news/view/97777/>>. – Назва з екрану.
4. Николай Азаров предлагает альтернативу «Южному потоку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <[www.neftegaz.ru](http://www.neftegaz.ru)>.
5. Омельченко В. / Будівництво «Південного потоку» означатиме, що корупція в Європі перемагає [Текст] / В. Омельченко // Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <[www.razumkov.org.ua](http://www.razumkov.org.ua)>.
6. Резник Г. / Європейський транзит [Текст] / Г. Резник // ТЄК. – 2007. - № 12. – С. 72-79.
7. Саркисян С. / Геополітика газопроводом в чорноморсько-каспійському регіоні [Текст] / С. Саркисян // Фонд НОРАВАНК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <[noravank.am/rus/](http://noravank.am/rus/)>.